ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ КОМУНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

"На конкурс авторських програм практичних психологів і соціальних педагогів «Нові технології у новій школі» у номінації «Корекційно-розвиткові програми»

Програма розвитку когнітивної сфери для дітей молодшого шкільного віку «І уважні, і кмітливі…»

Укладач:
Практичний психолог
Збаразької загальноосвітньої школи
І-ІІІ ступенів №2 імені Івана Франка
Лахман Н.І.

2019 р.

Пояснювальна записка

Молодший шкільний вік – це період значних змін у пізнавальній сфері дитини, оскільки він є найбільш сприятливим для засвоєння нею попередньо здобутого досвіду та подальшого психічного розвитку. Тому, слід не упустити можливості розвинути у дитини пізнавальні психічні процеси, від чого залежить легкість і ефективність процесу її навчання.

Однією із форм психологічного супроводу дітей у школі є розвивальні заняття. Робота з корекції пізнавальної сфери молодшого школяра проводиться з метою вдосконалення психічних процесів, що забезпечують успішність навчальної діяльності. Корекційні заняття спрямовані на розвиток недостатньо сформованих сторін психічної діяльності дитини.

Запропоновані розвивальні заняття можна проводити для дітей, які мають низький рівень розвитку психічних процесів відповідно до діагностування. Заняття проводяться емоційно в ігровій формі та з ігровою мотивацією. Тому в даній програмі широко використовуються різноманітні ігри (сюжетно-рольові, дидактичні, з правилами), ігрові завдання , вправи. Запропоновані в програмі завдання не є новими. Їх широко використовують на практиці, більшість з них апробовані в практичній роботі. Деякі з них є модифікаціями відомих психологічних методик та стандартизованих тестів. Ці методики можуть служити для поглибленого вивчення та для корекції пізнавальних процесів дитини.

Для активної реалізації розвивального впливу ми обрали переважно ігрову форму проведення занять, оскільки саме гра дає можливість здійснити більш глибше проникнення в світ дитини та здійснити в ньому продуктивні перетворення. Діти даного віку,зазвичай, проявляють жвавий інтерес до ігрової форми діяльності та активно беруть в ній участь. Отже, в програмі використовувався розвивальний матеріал паралельно з елементами гри. Вправи були підібрані з урахуванням основних вікових особливостей пізнавальної сфери молодших школярів.

Програма складається з 25 занять.

Тривалість заняття – від 30 до 40 хв.

Частота занять – 2 рази на тиждень

Вік учасників – 7 – 9 років

***Мета**:* покращення розвитку пам’яті, уваги та мислення у дітей молодшого шкільного віку

Завдання:

1. Розвиток зорово-просторового сприймання через активне формування зорово-пошукових навичок, вміння орієнтуватись в просторі, слідувати зразку.
2. Покращення зорової та слухової пам’яті через розвиток вміння запам’ятовувати наочну та вербальну інформацію
3. Розвиток довільної уваги дітей через формування у них здатності довільно керувати нею, зосереджуватись на заданих об’єктах
4. Розвиток словесно-логічного мислення, через активізацію синтезу, аналізу і порівняння та збагачення понятєвих запасів мислення за рахунок

формування навичок розрізнення та поєднання речей за спільними і відмінними ознаками, вміння мислити цілими поняттями

Предмет розвивальної програми: *когнітивна сфера*
Засоби розвивальної програми: ігри, вправи.
Форма роботи: індивідуальна

Критерії ефективності програми

По закінченню роботи проводиться повторна діагностика, результати якої порівнюються з первинною діагностикою.

Сітка розвивальної програми

№	*Мета*	*Тривал. год.*
Заняття 1	Знайомство з учнем, встановлення довірливого контакту. Психодіагностика когнітивної сфери.	1
Заняття 2	Розвиток зорової пам’яті, уваги та формування навичок поєднання речей за спільними ознаками	1
Заняття 3	Розвиток мислення, зорової та короткочасної пам’яті	1
Заняття 4	Розвиток словесно-логічного та асоціативного мислення, запам’ятовування та відтворення інформації	1
Заняття 5	Формування понятійного мислення, тренування зорової та слухової пам'яті	1
Заняття 6	Розвиток уяви, мислення та пам’яті	1
Заняття 7	Розвиток пам’яті за допомогою шифрування, розвиток мислення	1
Заняття 8	Розвиток навику зосередження, тактильної пам’яті. Формування навичок розрізнення та поєднання речей за спільними та відмінними ознаками.	1
Заняття 9	Розвиток мислення, пам’яті та уваги.	1
Заняття 10	Розвиток пам’яті, мислення та уяви.	1
Заняття 11	Розвиток уяви, пам’яті та мислення. Формування навичок миттєвої, або швидкої реакції у доборі слів.	1
Заняття 12	Розвиток асоціативного мислення, уваги, пам’яті та моторики.	1
Заняття 13	Розвиток навиків зосередження, мислення та уяви.	1
Заняття14	Розвиток мислення, пам’яті, формування навичок узагальнення.	1
Заняття 15	Розвиток мислення та пам’яті.	1
Заняття 16	Розвиток пам’яті та асоціативного мислення.	1
Заняття 17	Розвиток мислення, робота над збільшенням об’єму уваги	1
Заняття 18	Розвиток пам’яті, творчого мислення, формування навичок розрізнення та поєднання речей за спільними та відмінними ознаками	1
Заняття 19	Розвиток мислення, пам’яті, уяви.	1
Заняття 20	Розвиток асоціативного мислення, пам’яті.	1
Заняття 21	Розвиток понятійного та творчого мислення, розвиток уяви	1
Заняття 22	Розвиток асоціативного мислення та уяви.	1
Заняття 23	Розвиток уяви та короткочасної пам’яті	1
Заняття 24	Розвиток швидкості мислення та образного мислення, уяви.	1
Заняття 25	Активізація рухової пам'яті дитини, розвиток мислення.	1
Заняття 26	Повторна діагностика когнітивної сфери. Підведення підсумків роботи.	1

Заняття 1

Мета: *знайомство з учнем, встановлення довірливого контакту. Психодіагностика когнітивної сфери.*

1. **Знайомство** з учнем. Встановлення довірливого контакту.
2. Проводиться тестування на виявлення обсягу механічної пам'яті, дослідження рівня уваги та самоконтролю. Використовуються наступні методики (по одній на вибір з кожної групи):

Дослідження уваги:

1. Дослідження концентрації уваги [21, с.37]
2. Діагностика «Кільця Ландольта» [21, с.49]

Дослідження пам'яті:

1. Запам'ятовування цифрових рядів (завдання із тексту Д.Векслера) (див. Додаток D)
2. Методика «Впізнання фігур» (дослідження відтворення та впізнання, варіант 2) [21, с. 73]
3. Дослідження переважаючого типу запам'ятовування [21, с.70]

Дослідження мислення:

1. Дослідження процесу узагальнення [21, с.91]
2. Методика «Визначення спільних рис» (Вербальний тест)(див. Додаток С)

3. **Вправа на релаксацію (див. Додаток Е, №1)**

Заняття 2

Мета: Розвиток зорової пам'яті, уваги та формування навичок поєднання речей за спільними ознаками

1. **Налаштування на роботу, привітання.**

2. **Гра"Фотоапарати"**

Мета: Створення сприятливої емоційної атмосфери; розвиток зорової пам'яті.

1-й варіант: дитині на секунду показується картка з будь-яким зображенням, потім картка ховається, дитина повинна як можна детальніше описати побачене.

3. **Вправа «Які звуки повторюються?»**

Мета: розвиток довільної уваги

Психолог зачитує 4-5 слів, у кожному з яких зустрічається якийсь один звук. Наприклад: хліб – відро – пролісок – камінь. Дитина визначає звук, який повторюється в кожному слові.

4. **Вправа «Визначення»**

Мета: формування навички поєднання речей за спільними ознаками.

Назвати предмети одним узагальнюючим словом:

- ✔ калина, ліщина, … - це
- ✔ помідор, огірок, капуста, … - це
- ✔ ялина, верба, … - це
- ✔ курка, гуска, індик, … - це

5. **Вправа на релаксацію***(див. Додаток G, №2)*
6. **Закінчення. Обговорення.**

Заняття 3

Мета: розвиток мислення, зорової та короткочасної пам'яті

1. **Налаштування на роботу, привітання.**

2. **Гра «Художник»**

Мета: налаштування на співпрацю; розвиток зорової пам'яті.

Дитина грає роль художника.

Варіант 1: Вона уважно розглядає того, кого буде «малювати». Потім відвертається і дає його словесний портрет. Психолог може допомагати дитині запитаннями.

Варіант 2: Дитині пропонується різні іграшки, які вона теж роздивляється декілька секунд. Потім іграшка ховається, а дитина описує її.

3. **Гра «Ланцюжок дій»**

Мета: розвиток пам'яті

Дитині пропонують ланцюжок дій, які потрібно виконати в певній послідовності. Наприклад: «підійди до шафи, візьми книгу, поклади її на середину столу тощо".

Потім нехай учень сам придумає і дає команди психологу. Коли психолог буде виконувати завдання нехай учень перевіряє чи правильно та послідовно його завдання виконано.

4. **Вправа «Термінологія»**

Мета: розвиток мислення

Підібрати видові назви до родових:

Наприклад: Одяг – це…жіночий, чоловічій, дитячий

- Дитячі журнали – це…
- Жіночі імена – це…
- Кіногерої – це…
- Квіти – це…

5. **Вправа на релаксацію (див. Додаток G, №3)**

6. **Завершення, обговорення.**

Заняття 4

Мета: розвиток словесно-логічного та асоціативного мислення, запам'ятовування та відтворення інформації

1. **Налаштування на роботу, привітання.**

2. **Вправа «Вибирай-ко»**

Мета: розвиток словесно-логічного мислення

Встав букви і вилучи зайвий предмет:

1) М..р..з, С..і.. , Л..д, К..в..н
2) Г..з..та, Кн..г.., Ж..рн..л, К..ша
3) Д..в..ий, В..л..к..й, К..р..тк..й, В..да

3. **Вправа«Уявні образи, що відповідають поняттям прямо або побічно».**

Мета: розвиток асоціативного мислення, запам'ятовування та відтворення інформації

Вправа проводиться в два етапи. Оскільки дітям в цьому віці складно утримувати уявний образ достатньо довго без підкріплення, то **на 1-му етапі** необхідно використовувати графічне зображення поняття. Дорослий говорить дитині: "Спробуйте до кожного з названих мною слів зробити який-небудь малюнок". Зоровий образ, що прямо відповідає поняттю, виникає легко, майже автоматично, тоді як в разі непрямої відповідності потрібні зусилля уяви.

Серія № 1: Вантажівка, Розумна кішка, Гнів, Хлопчик-боягуз, Весела гра, Капризне дитя, Дерево, Гарна погода, Покарання, Цікава казка

2-й етап - представлення слів або фраз в думці, без фіксації на папері.

4. **Вправа "Усвідомлення візуального матеріалу".**

Мета: розвиток пам'яті

Для цієї вправи буде потрібно листок паперу, олівці і секундомір. На малюнку (див Додаток Е) представлено 12 зображень. Дитині пропонується розглянути малюнки першого рядка, закривши останні аркушем паперу, щоб вони не відволікали увагу. Через 30 сік попросите їх закрити цілком всю сторінку і намалювати по пам'яті предмети першого рядка.

Потім запропонуєте їй порівняти, наскільки її малюнки відповідають малюнкам зразка. Далі перейдіть до наступного рядка. З двома останніми рядками попрацюйте одночасно

5. **Обговорення результатів, завершення**

Заняття 5

Мета: формування понятійного мислення, тренування зорової та слухової пам'яті

1. **Налаштування на роботу, привітання.**

2. **Вправа «Навпаки»**

Мета: формування понятійного мислення

Узагальнити через протиставлення:

дуб – дерево, а смородина - …

плаття – одяг, а черевики - …

3. **Вправа «Уявні образи, що відповідають поняттям прямо або побічно».**

Мета: розвиток пам'яті

Серія № 2: Веселе свято, Радість, Темний ліс, Хвороба, Відчай, Швидка людина, Сміливість,Глуха бабуся, Теплий вітер.

4. **Вправа «Усвідомлення словесного матеріалу»**

Мета: тренування зорової та слухової пам'яті, змусити дитину поміркувати про слова

Психолог говорить: "Зараз я читатиму (показувати) (залежно від тренованого типа пам'яті) слова, почувши (побачивши) кожне слово, уяви собі зовнішній вигляд даного предмету, його смак, запах, звуки, які він може видавати, і тому подібне.

Наприклад, зубна паста на вигляд біла і блискуча, з м'ятним запахом і смаком гострим і солодким одночасно.

Аркуш	Колесо	Тканина	Хустина	Птах	Автобус
Гніздо	Палка	Візок	Сльоза	Лимонад	Доктор
Кіт	Фільм	Роза	Черевичок	Слон	Морозиво

Психолог може нотувати сказане дитиною до кожного слова. Після закінчення вправи, психолог може зачитувати дитині тільки названу нею характеристику, а вона повинна відтворити в пам'яті слово, яке стосувалось цієї характеристики.

5. **Завершення, підбиття підсумків.**

Заняття 6

Мета: розвиток уяви, мислення та пам'яті

1. **Налаштування на роботу, привітання.**

2. **Вправа«Вгадай-ка»**
Мета: розвиток мислення

Визначити предмет за його ознаками (колір, форма, розмір…), *наприклад*:

- легка, м'яка, біла - …
- струнка, висока, білокора -…
- пухнаста, руда, працьовита -…

3. **Вправа «Уявні образи, що відповідають поняттям прямо або побічно».**
Мета: розвиток пам'яті

Серія № 3: Сумнів,Заздрість, Сила волі, День, Успіх, Страх, Швидкість, Сильний характер Справедливість, Хороший товариш.

4. **Вправа«Оживлення».**
Мета: зняття емоційного напруження, розвиток уяви

Запропонуєте дитині уявити собі якого-небудь звіра, тварину. Після того, як образ створений, попросіть його "оживити" картинку, тобто щоб тварина почала рухатися, жити своїм життям в уяві. Після нехай дитина розповість про це вам.

Після вправ з живими істотами можна переходити до "оживлення" предметів. Вправа виконується спочатку із закритими очима, а потім з відкритими. Всього на заняттях пропонується для досягнення доброго результату оживити 50 живих істот і 100 предметів. Можна провести цю вправу як гру в чарівника: дитині пропонується стати чарівником, здатним оживляти за допомогою чарівної палички все, що завгодно. Наприклад, він торкається в своїй уяві предмету, і той оживає. Потім "чарівник" розповідає, що він бачить.

Ця вправа використовується декілька раз протягом програми, поступово «оживлюючи» все більше і більше живих і не живих істот та предметів.

5. **Завершення, обговорення.**

Заняття 7

Мета: розвиток пам'яті за допомогою шифрування, розвиток мислення

1. **Налаштування на роботу, привітання.**

2. **Вправа «Малювання»**.

Мета: розвиток пам'яті

Якщо дитині важко запам'ятати слова, які ви назвали, дайте їй аркуш паперу та кольорові олівці. Запропонуйте до кожного слова зробити малюнок, який би допоміг їй потім згадати ці слова.

Те ж саме можна зробити і при запам'ятовуванні фраз. Дитина сама обирає, що і як малюватиме. Головне, щоб це допомогло їй потім згадати прочитане.

Наприклад, називаєте сім фраз:

- Хлопчику холодно.
- Дівчинка плаче.
- Тато працює.
- Бабуся відпочиває.
- Мама читає.
- Діти граються.
- Час засинати.

До кожної фрази дитина робить малюнок (схему). Після цього запропонуйте їй точно відтворити всі фрази. Якщо виникають труднощі, допоможіть підказкою.

3. **Вправа «Переказ».**

Мета: розвиток мислення

Якщо дитина не може переказати текст, прочитайте їй розповідь **(казку)** ще раз, але попросіть звертати увагу при цьому на окремі специфічні деталі. Запитайте, про що ця казка (розповідь). Спробуйте пов'язати прочитане з тим, що добре відомо дитині, або з якоюсь схожою ситуацією, порівняйте ці ситуації (що спільного). Відповідаючи на ваші запитання, дитина мислить, спілкується, порівнює, висловлює свої думки, виявляє мовленнєву активність.

4. **Вправа на релаксацію (див. Додаток G, №4)**

Мета: розвиток навику зосередження, тактильної пам'яті. Формування навичок розрізнення та поєднання речей за спільними та відмінними ознаками.

1. **Налаштування на роботу, привітання.**

2. **Гра «Чарівний круг»**

Мета: розвивати навик зосередження.

Психолог пропонує дитині направити «промінець своєї уваги» на намальовану в крузі (діаметром 25 см) зірочку («постарайся не відволікатися, дивися лише на зірочку...») і утримує її увагу як можна довше (від 10 до 30 секунд); потім переводить «промінець уваги» на черв'ячка (час те ж), потім на хрестик.., потім на паличку... і, нарешті, в крапку.

3. **Гра«Хованки»** (з тактильними дощечками)

Мета: розвиток тактильної пам'яті.

Дитині дається в руки одна тактильна дощечка для «обмацування», потім її ховають у ряді інших 10-12 дощечок за ширмою або під хусткою, і дитина, не бачивши, на дотик повинна знайти, взнати свою дощечку.

4. **Вправа «Групування слів»**

Мета: формування навичок розрізнення та поєднання речей за спільними та відмінними ознаками.

Скласти можливі групи слів зі слів записаних на дошці/аркуші паперу (ускладнений варіант цього завдання – скласти можливі групи з вказаної сторінки читанки).

Карась	береза	портфель
Тополя	щука	олівець
Акула	пенал	опеньок
Маслюк	кит	підберезовик
Мухомор	бліда поганка	альбом

<u>Відповіді можливих груп</u>

Карась, щука, акула, кит – живуть у воді.
Щука, акула – риби хижаки.
Маслюк, підберезовик, опеньок – їстівні гриби.
Мухомор, бліда поганка – їстівні гриби.
Пенал, олівець, альбом – шкільне приладдя.

5. **Обговорення результатів, завершення.**

Заняття 9

Мета: розвиток мислення, пам'яті та уваги.

1. **Налаштування на роботу, привітання.**

2. **Вправа «Словотворці»**
Мета: розвиток мислення

Від поданих слів утворити якнайбільше спільнокореневих: сіль, літо, день, дорога….

3. **Вправа «Запам'ятовування осіб з іменами і прізвищами».**
Мета: розвиток зорової пам'яті.

Запам'ятати пропонується 5 зображень дівчаток і хлопців з іменами. На це дається 50 секунд. Після цього ті ж зображення, але в іншому порядку, знов пропонуються дитині, і вона повинна "впізнати" їх. З часом можна давати більше зображень, або до імені добавляти прізвище або по-батькові.

4. **Вправа «Фотоапарати»**
Мета: розвиток уваги та пам'яті.

3-й варіант: на столі розкладаються будь-які предмети, іграшки і тому подібне (біля 7-10 штук). Дитині дається 30 секунд, щоб запам'ятати, що і де лежить. Потім вона відвертається. Дорослий переставляє предмети, або щось прибирає зовсім або заміщає на інший предмет. Дитина повинна визначити, що змінилося.

5. **Завершення, обговорення**

Заняття 10

Мета: розвиток пам'яті, мислення та уяви.

1. **Налаштування на роботу, привітання.**

2. **Вправа "Подвійна стимуляція пам'яті".**

Мета: розвиток пам'яті.

Перед дитиною розкладають 15-20 карток із зображенням окремих предметів (наприклад, яблуко, тролейбус, чайник, літак, ручка, сорочка, автомобіль, кінь, прапорець, півень і так далі). Дитині говорять: "Я зараз назву тобі декілька слів. Поглянь на ці картинки, вибери з них ту, яка допоможе тобі запам'ятати кожне слово, і відклади її убік". Потім читається перше слово. Після того, як дитина відкладе картинку, читається друге слово і так далі. Далі вона повинен відтворити пред'явлені слова. Для цього вона бере по черзі відкладені убік картинки і з їх допомогою пригадує ті слова, які їй були названі.

Зразковий набір слів: пожежа, завод, корова, стілець, вода, батько, кисіль, сидіти, помилка, доброта і так далі.

3. **Вправа «Чарівні перетворення»**

Мета: розвиток мислення

Дібрати до поданого слова якнайбільше нових слів, замінюючи лише одну літеру. Коли це неможливо, замінюємо 2 літери.

Нора – нога – ноша – наша – Маша – миша – муха – мука – рука – ріка – Ніка – Ніла – Ніна.

4. **Вправа«Оживлення»**

Мета: зняття напруги, розвиток уяви.

5. **Обговорення результатів, завершення.**

Заняття 11

Мета: розвиток уяви, пам'яті та мислення.
Формування навичок миттєвої, або швидкої реакції у доборі слів.

1. **Налаштування на роботу, привітання.**

2. **Вправа «Зоопарк»**

Мета: розвиток уяви та пам'яті

Дитині дається інструкція: «Поглянь уважно на малюнок (див. Додаток F). На нім представлені назви тварин. Уяви собі цих тварин в місцях, де поміщені їх назви, і придумай історію, що зв'язує їх між собою". Потім малюнок закривається, і дитина повинні на листку паперу відтворити назви тварин на їх місцях.

3. **Вправа «Асоціація»**

Мета: розвиток мислення

Запропонуйте дитині декілька слів і загальними зусиллями постарайтеся зафіксувати всі асоціації, які прийдуть їй на розум при читанні цих слів, наприклад: *Верблюд:горб, гора, пустеля, кактус, пісок і так далі.* В кінці попросите дитину попрацювати самостійно над 2-3 словами. Застосовуйте цю вправу як можна частіше, формуючи тим самим навик асоціативного мислення.

Зразковий набір слів: ніготь, стакан, сонячний, ослик і тому подібне.

Дана вправа буде використовуватись протягом занять.

4. **Вправа «Миттєві навички»**

Мета: формування навичок миттєвої, або швидкої реакції у доборі слів.

Миттєва реакція – назвати слово, протилежне до запропонованого за 1 секунду.

Швидкість реакції – за регламентний час (3 хв.) підібрати слова що називають протилежну дію (ознаку).

А)	**Б)**
Підпливати -	Хворий –
Погасити -	Старий –
Співати -	Бідний –
Опускати -	Веселий –
Стояти -	Широкий –
Зламати -	Злий –
Принести -	Темний –
Дружний –	Сухий –
Товстий –	
Білий –	

5. **Підведення підсумків, завершення.**

Заняття 12

Мета: розвиток асоціативного мислення, уваги, пам'яті та моторики.

1. **Налаштування на роботу, привітання.**

2. **Вправа "Нелогічні асоціацій".**

Мета: розвиток асоціативного мислення.

Дайте дитині декілька слів, логічно не зв'язаних між собою. *(Книга Квітка Сосиска Мило)*

Запропонуєте її спробувати знайти асоціації, які б зв'язували ці слова. Хай вона фіксує перші асоціації, що прийшли на розум. Постарайтеся дати простір її уяві, не обмежуйте її рамками логічних асоціацій. В результаті повинна вийти маленька історія.

Використовуйте цю вправу як можна частіше, щоб виробити у дитини стійкий навик.

3. **Вправа «Шифрування за допомогою картинок».**

Мета: розвиток уваги та пам'яті.

1) Виділити в назвах предметів, зображених на картинках (від трьох до шести картинок), перші звуки й скласти з цих звуків слово.

Наприклад: кінь, іграшки, телефон – «кіт»; морква, автобус, качка –«мак»; кран, око, ваза, дерево, рука, автобус – «ковдра».

Зауважу: звук у назві предмета слід брати без змін, тобто якщо на картинці він м'який, таким він має лишитися й у слові. Не варто добирати для зображення предмети, в назвах яких є апостроф.

2) Виділити в назвах предметів останні звуки й скласти з них слово.

Наприклад: яблуко, вінок, відро – «око»; хліб, лампа, гриб, огірок, морква – «бабка»; машина, кавун, книга, банан, бджола, колос – «ананас».

4. **Вправа «Запам'ятай і змалюй»**

Мета: розвиток пам'яті та моторики.

Психолог демонструє протягом 3-5с. низку простих геометричних фігур. Після цього дитина відтворює в зошиті це по пам'яті.

Для ускладнення вправи кількість фігур можна збільшувати, а також змінювати їх на інші знайомі для дітей об'єкти.

5. **Підбиття підсумків, завершення.**

Заняття 13

Мета: розвиток навиків зосередження, мислення та уяви.

1. **Налаштування на роботу, привітання.**

2. **Гра «Чарівний круг»**

Мета: налаштуватись на роботу, розвивати навик зосередження.

На цьому занятті замість фігур можна використовувати літери або цифри.

3. **Вправа "Нелогічні" парні асоціацій слів.**

Мета: розвиток мислення, уяви

У цій вправі потрібно об'єднати в уяві два предмети, що не мають нічого спільного один з одним, тобто не зв'язаних між собою природними асоціаціями. "Спробуй створити в думці образ кожного предмету. А тепер в думках об'єднай обидва предмети в одній чіткій картинці. Предмети можуть об'єднуватися по будь-якій асоціації, дай волю своїй уяві. Хай, наприклад, дані слова "волосся" і "вода"; чом би не уявити волосся, промокле під дощем, або волосся, яке миє? Постарайся намалювати як можна яскравішу картинку".

Зразкові пари для тренування:

Горщик - коридор	Котлета - пісок
Сонце - палець	Ніготь - книга
Килим - кава	Мавпа - пальто
Двір - ножиці	Жук - крісло
Кільце - лампа	Зубна лікарка - туалет

Спочатку нехай дитина потренується вголос, розповідаючи вам свої картинки, потім нехай попрацює самостійно. На наступних заняттях продиктуйте їй по одному слову з кожної пари – вона повинна пригадати і записати друге. Звернете її увагу на отриманий результат.

4. **Вправа «Ланцюжок»**

Мета: розвиток мислення

Психолог показує дитині ланцюжок (на малюнку або справжній), звертає увагу на те, як одне кільце з'єднане з іншим. Пропонує зробити ланцюжок із слів так, щоб вони з'єднувалися однаковими складами.

Наприклад: Віра – ракета – тато – товар – варениця - …

Сова – вага – галка – канапа – парта – тато…

Ваза – заголовок – вокзал – залізо – золото – товариш…

Мавпа – панчоха – халва – валянки – килим – лимон…

Фарба – бабуся – сяйво – дама – мама…

Сорока – каша – шабля – лялька – калина – наука…

Зима – малина – нафта – тарілка – канава – вата…

Нора – ракета – тайга – гарбуз – бузина – начинка…

5. **Вправа на релаксацію *(див. Додаток G, №5)***

6. **Підведення підсумків, завGршення**

Заняття 14

Мета: розвиток мислення, пам'яті, формування навичок узагальнення.

1. **Налаштування на роботу, привітання.**
2. **Вправа «Слова-переверти»**

Мета: розвиток мислення.

Психолог пропонує дитині прочитати слова-переверти спочатку зліва направо, пояснити, яке значення кожного з них.

Бук, сир, раб, серп, рим, луг, касир, куб, кіт.

А потім – прочитати ці слова справа наліво і порівняти, чи змінився їхній зміст, значення.

2. Вправа«Згрупуй слова»

Мета: формування навичок узагальнення, розвиток пам'яті.

Ви даєте дитині декілька слів, їх необхідно перегрупувати, об'єднуючи за якою-небудь ознакою, щоб полегшити запам'ятовування; а потім придумати історію, яка звела б їх разом.

Ведмідь	Повітря	Бджола	Котеня
Візок	Ваза	Дзвіночок	Сонце
		Ромашка	Вода

3. **Підведення підсумків, завершення.**

Заняття 15

Мета: розвиток мислення та пам'яті.

1. **Налаштування на роботу, привітання.**
2. **Вправа «Бібліотека»**

Мета: розвиток мислення.

Психолог пропонує дитині із слова «ластівка» скласти якнайбільше слів, використовуючи тільки ті букви, з який воно складається.

ЛАСТІВКА

Стіл, лак, салат, кава, вітала, тікала, тікав, сітка, лавка, віл, кіт, світ, сіла, Савка, літа…

МУЗИКАНТ

Танк, музика, кант, кузина, муза, зима, таз, туз…

САДІВНИК

Сад, сів, сік, садив, віник, Іван, нива, два, сани, він, вік…

СОЛОДКА

Сода, сад, коло,коса, косо, колос, лак…

3. **Вправа«Тренування запам'ятовування логічно не зв'язаного тексту».**

Мета: розвиток пам'яті.

Нижче приведено 10 назв (кожне під відповідним порядковим номером), які слід запам'ятати. Для запам'ятовування дається 40 секунд. Досліджуваний повинен написати все 10 слів з їх номерами так, як він їх запам'ятав. Відповідь вважається за правильне, якщо одночасно з назвою вказується і його порядковий номер.

1) Українець; 2) Каша; 3) Ножиці; 4) Совість; 5) Словник;
6) Глина; 7) Масло; 8) Папір; 9) Солодощі;10) Свічка.

7. **Вправа на релаксацію (див. Додаток G, №6)**
8. **Підведення підсумків, завершення.**

Заняття 16

Мета: розвиток пам'яті та асоціативного мислення

1. **Налаштування на роботу, привітання.**
2. **Вправа «Фотоапарат»**

Мета: створення позитивного настрою, розвиток пам'яті.

2-й варіант: показується картинка із зображенням якого-небудь сюжету (30 секунд), після чого дається інша, подібна до першої, картинка, але на ній деякі предмети відсутні або замінені на щось інше. Треба сказати, що змінилося.

3. **Вправа«Зайчик»**

Мета: розвиток мислення.

Психолог показує дитині прочитати склади, «стрибаючи», як зайчик, «з однієї купинки на іншу».

По гу сам то зе бо ка до у ло лі зуєро а
1 6 8 12 14 10 2 4 9 11 13 3 5 7

(Показує дорогу, а сам у болото лізе).

Яке сі та зі м'яч ке ко й колляч
1 2 5 8 3 6 4 7 10 9

(Яке сім'ячко, таке й зіллячко).

4. **Вправа «Асоціація»**

Мета: розвиток мислення

5. **Підведення підсумків, завершення**

Заняття 17

Мета: розвиток мислення, робота над збільшенням об'єму уваги

1. **Налаштування на роботу, привітання.**
2. **Гра "Зроби, як я!"** (з сірниками)

Мета: збільшити об'єм уваги (результат досягається шляхом багаторазового повторення варіантів гри)

Спочатку береться 6 сірників. Психолог, викладає з 6 сірників довільну композицію, потім на одну-дві секунди показує її дитині. Дитина зі своїх сірників викладає таку саму фігуру по пам'яті. При успішному виконанні умови кількість сірників поступово збільшується до 12-15.

Примітка: в принципі, використовувати можна не лише сірники, але і рахункові палочки, ґудзики, бусинки, олівці і тому подібне.

3. **Вправа«Збери слово»**

Мета: розвиток мислення

Психолог пропонує дитині прочитати слова кожного рядка, взяти з першого слова першу літеру, з другого – другу, з третього – третю і т.д. й одержати нове слово.

Риба, р**а**к, ма**к**арони, поле, салат, пір'ї**н**а – **ракета.**

Шия, с**к**ло, сл**о**во, масл**о**, ручк**а** – **школа**.

Парк, с**і**но, л**і**с, р**і**дня, лілі**я** – **пісня.**

Метро, д**о**щ, со**в**а, гор**а** – **мова**.

4. **Вправа на релаксацію (див. Додаток G, №7)**
5. **Підбиття підсумків, завершення.**

Заняття 18

Мета: розвиток пам'яті, творчого мислення, формування навичок розрізнення та поєднання речей за спільними та відмінними ознаками, вміння мислити цілими поняттями.

1. **Налаштування на роботу, привітання.**

2. **Вправа«Універмаг»**

Мета: формування навичок розрізнення та поєднання речей за спільними та відмінними ознаками, вміння мислити цілими поняттями.

Дитині – «продавцеві» видають товар (предмети побуту, одягу, іграшки), який треба розсортувати за призначенням – класифікувати.

3. **Гра «Запам'ятай і відтвори»**

Мета: розвиток пам'яті

Варіант 1. Дитині називають числа і просять їх відтворити (сказати або записати). Кількість чисел у рядку поступово збільшується.

4. **Вправа «Закінчи розповідь»**

Мета: розвиток творчого мислення

Психолог зачитує початок речення або 2-3 фрази розповіді.

Наприклад. *Я пішов до ванної кімнати вмитися. Відкрив кран, і тут раптом …* Завдання дитини – скласти якомога більше незвичайних та оригінальних варіантів його закінчення.

5. **Підведення підсумків, завершення.**

Заняття 19

Мета: розвиток мислення, пам'яті, уяви.

1. **Налаштування на роботу, привітання.**

2. **Вправа «Потяг»**

Мета: розвиток мислення

Психолог розкладає перед дитиною 10 сюжетних картинок. Дитина має розмістити їх у правильній послідовності – утворити потяг. Потім вагончики треба скріпити. Для цього дитина має використати маленькі картинки із зображенням різних предметів, які потім треба назвати одним узагальненим словом (меблі, посуд, іграшки).

3. **Гра «Запам'ятай і відтвори»**

Мета: розвиток пам'яті

Варіант 2. Дитині називають слова і просять повторити (від 4 до 10 слів).

4. **Вправа «Оживлення».**

Мета:зняття емоційного напруження, розвиток уяви.

5. **Завершення, підбиття підсумків.**

Заняття 20

Мета: розвиток асоціативного мислення, пам'яті.

1. **Налаштування на роботу, привітання.**
2. **Вправа «Асоціація»**

Мета: спонукати до асоціативного мислення.

3. **Вправа «Що підходить?»**

Мета: розвиток мислення.

У психолога та дитини – по одному набору карток. Психолог дістає і показує певну картинку зі свого набору, а дитини відповідно має вибрати зі свого набору таку картинку, яка найбільше пасує за змістом до пропонованої вихователем.

Наприклад: обличчя – очі, букет – квітка, страва – ложка тощо.

4. **Гра «Запам'ятай і відтвори»**

Мета: розвиток пам'яті.

Варіант 3. Дитині називають числа (слова) в довільному порядку і просять відтворити у зворотному порядку. Чисел і слів має бути небагато, вони мають бути прості й відомі дитині.

5. **Підбиття підсумків, завершення**

Заняття 21

Мета: розвиток понятійного та творчого мислення, розвиток уяви

1. **Налаштування на роботу, привітання.**

2. **Вправа«Усе навпаки»**

Мета: *розвиток мислення.*

Психолог називає слово, а дитина добирає до нього антонім: чорний – білий, день – ніч, ліворуч – праворуч…

3. **Вправа «Ці три слова обов'язкові»**

Мета: *розвиток творчого мислення.*

Психолог навмання обирає з будь-якої книги 3 слова, а також пропонує дитини вигадати й розповісти історію, в якій обов'язково фігуруватимуть ці слова. Потім можна запропонувати самій дитині вибрати три слова (чи більше) щоб вона склала історію чи казку.

4. **Вправа «Оживлення»**

Мета: *зняття емоційного напруження, розвиток уяви*

5. **Підведення підсумків, завершення**

Заняття 22

Мета: розвиток асоціативного мислення та уяви.

1. **Налаштування на роботу, привітання.**

2. **Вправа «Асоціація»**

Мета: *розвиток асоціативного мислення.*

3. **Вправа "Нелогічні" парні асоціацій слів.**

Мета: *розвиток уяви, мислення*

У цій вправі потрібно об'єднати в уяві два предмети, що не мають нічого спільного один з одним, тобто не зв'язаних між собою природними асоціаціями. "Спробуй створити в думці образ кожного предмету. А тепер в думках об'єднай обидва предмети в одній чіткій картинці. Предмети можуть об'єднуватися по будь-якій асоціації, дай волю своїй уяві. Хай, наприклад, дані слова "волосся" і "вода"; чом би не уявити волосся, промокле під дощем, або волосся, яке миє? Постарайся намалювати як можна яскравішу картинку".

Зразкові пари для тренування:

Горщик - коридор	Котлета - пісок
Сонце - палець	Ніготь - книга
Килим - кава	Мавпа - пальто
Двір - ножиці	Жук - крісло
Кільце - лампа	Зубна лікарка - туалет

нехай дитина потренується вголос, розповідаючи вам свої картинки, потім нехай попрацює самостійно. На наступних заняттях продиктуйте йому по одному слову з кожної пари – вона повинна пригадати і записати друге. Звернете її увагу на отриманий результат.

4. **Вправа на релаксацію (див. Додаток G, №3)**

5. **Підведення підсумків, завершення.**

Заняття 23

Мета: розвиток уяви та короткочасної пам'яті

1. **Налаштування на роботу, привітання.**

2. **Вправа «Оживлення».**
Мета: *налаштування на роботу, створення позитивного настрою*

3. **Вправа "Запам'ятовування слів".**
Мета: *розвиток пам'яті.*

Тепер спробуйте навчити дитину запам'ятовувати декілька логічно не зв'язаних слів. Почніть з 10 слів, наприклад: *дерево стіл річка корзина гребінець мило їжачок гумка книга сонце.* Ці слова треба зв'язати в розповідь:

"Представте зелене красиве ДЕРЕВО. З нього починає зростати убік дошка, з дошки вниз опускається ніжка, виходить СТІЛ. Наближаємо свій погляд до столу і бачимо на нім луджу, яка стікає вниз, перетворюючись на цілу РІЧКУ. Посередині річки утворюється воронка, яка перетворюється на КОРЗИНУ. Корзина вилітає з річки на берег. Ви личите, відламуєте один край - виходить ГРЕБІНЕЦЬ. Ви берете її і починаєте розчісувати своє волосся, а потім мити їх МИЛОМ. Мило стікає і залишається волосся, що стирчить ЇЖАЧКОМ. Вам дуже незручно, і ви берете ГУМКУ і стягуєте нею волосся. Гумка не витримує і лопається. Коли вона падає вниз, розвертається по прямій лінії і перетворюється на КНИГУ. Ви відкриваєте книгу, а з неї прямо вам в очі яскраво світить СОНЦЕ".

Спочатку хай дитина намагається представити розповідь, складену вами, потім попрактикується сам, придумуючи розповідь (використовуються інші слова) і поділяться нею з вами.

На завершальному етапі – ви диктуєте їй слова, а він, самостійно уявляючи, запам'ятовує їх. Поступова кількість слів, призначених для запам'ятовування, збільшується. Завдання психолога у всій цій роботі – привести подібний запис, впорядкування і витягання матеріалу з пам'яті в стійкий навик роботи з інформацією.

4. **Підведення підсумків, завершення.**

Заняття 24

Мета: розвиток швидкості мислення та образного мислення, уяви.

1. **Налаштування на роботу, привітання.**

2. **Вправа«Блискавка»**

Мета: *розвиток швидкості мислення*

Дитина читає в нормальному темпі текст. Цей текст переривається командою психолога «Увага». І дається команда «Блискавка». Учні прискорюють темп до свого максимуму, пильнуючи, щоб не губилося розуміння прочитаного. По команді вчителя закінчують читати і рахують кількість прочитаних слів.

3. **Вправа "Конкретизація абстрактного".**

Мета: *розвиток уяви, образного мислення*

Знайди конкретні зорові образи, які можуть асоціюватися з кожним з приведених нижче слів, наприклад, любов/серце і так далі.

Зима	**Танок**	**Час**	**Енергія**	**Бідність**	**Сум**
Смерть	**Справедливість**	**Спека**	**Швидкість**	**Терпіння**	**Надія**
Свобода	**Ніжність**	**Обід**	**Провина**	**Хвороба**	**Щастя**

4. **Вправа на релаксацію (див. Додаток G, №5)**

5. **Підведення підсумків, завершення.**

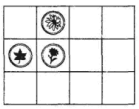
Заняття 25

Мета: активізація рухової пам'яті дитини, розвиток мислення.

1. **Налаштування на роботу, привітання.**
2. **Гра «Ґудзик».**

Мета: *розвиток пам'яті.*

Лежать два однакові набори ґудзиків, в кожному з яких жоден ґудзик не повторюється. У кожного гравця є ігрове поле - це квадрат, розділений на клітки. Спочатку психолог виставляє на своєму полі 3 ґудзики, дитина повинна поглянути і запам'ятати, де який ґудзик лежить. Після цього психолог закриває листком паперу своє ігрове поле, а дитина повинна на своєму полі повторити те ж розташування ґудзиків. Чим більше в грі використовується кліток і ґудзиків, тим гра складніша.*Наприклад:*



3. Гра «Ляльковод»

Мета гри: активізувати рухову пам'ять дитини.

Психолог "ляльковод" зав'язує очі дитині і "водить" її, як ляльку, по нескладному маршруту, тримаючи за плечі, в повному мовчанні: 4-5 кроків вперед, зупинка, поворот направо, 2 кроки назад, поворот наліво, 5-6 кроків вперед і так далі Потім дитині розв'язують очі і просять самостійно знайти вихідну точку маршруту і пройти його від початку до кінця, згадуючи свої рухи.

3. **Гра«Чим зв'яжеш?»**

Мета: *розвиток мислення.*

Психолог задумує ланцюжок з чотирьох або трьох слів, пов'язаних між собою непередбаченими, але безперечними зв'язками.

Дитині називають лише перше і останнє слово, за якими треба відновити ланцюжок або придумати свій.

Наприклад: *скріпка - ... - дзвоник; приймач - ...- жираф.*

Можливі варіанти розв'язання таких зв'язків:

Скріпка – зошит – урок – дзвоник; приймач – радіопередача – жираф.

4. **Завершення, підбиття підсумків**

Заняття 26

Повторна діагностика когнітивної сфери. Підведення підсумків роботи.

1. **Привітання, налаштування на роботу**
2. **Проведення повторної діагностики.**
3. **Вправа на релаксацію (див. Додаток G, №1)**
4. **Підведення підсумків, завершення.**

Список літератури

1. Ануфриев А.Ф. Какпреодолетьтрудности в обучениидетей / А.Ф. Ануфриев, С.Н. Костромина. – М.: Ось №89, 1999. – 224 с.
2. Барташнікова І., Барташніков О. Розвиток наочно-образного та логічного мислення дітей. – Тернопіль: Богдан, 1998. – 79с.
3. Барташнікова І., Барташніков О. Розвиток сенсорних здібностей і пам'яті. – Тернопіль: Богдан, 1998. – 70с.
4. Барташнікова І., Барташніков О. Розвиток уваги та навиків навчальної діяльності. – Тернопіль: Богдан, 1998. – 46с.
5. Вьюжек Т. Логическиеигры, тесты и упражения. – М.: Изд-воЭксмо, 2004. – 304 с.
6. Гальперин П.Я. Экспериментальноеформированиевнимания /П.Я.Гальперин, С.Л. Кабыльницкая. – М.: ДиректМедиа, 2008. – 223 с.
7. Гамезо М.В. Возрастная и педагогическаяпсихология /М.В.Гамезо, Е.А.Петрова, Л.М/Орлова. – М.: Педагогическоеоб-воРоссии, 2003. – 512 с.
8. Єніна Л. Гімнастика розуму.//Палітра педагога. – 2002. - №4. – С.24-25
9. Загальна психологія: Підручник / [О.В.Скрипченко, Л.В.Долинська, З.В.Огороднійчук та ін.] – К.: Либідь, 2005. – 464 с.
10. Інтернет: http://posnayko.com.ua/parents/helpful/igry-na-rozvytok-pamyati-37.html
11. Коробко С. Особливості розвитку пам'яті учнів.//Початкова школа. – 1999. - №2. – С.12-15
12. Корчевська Н.Р. Психоемоційні особливості молодших школярів у процесі формування позитивних мотивів навчання //Тернопільський НПУ імені Володимира Гнатюка. – 2009 //http://www.nbuv.gov.ua
13. Крутецкий В.А. Психология /В.А.Крутецкий. – М.: Просвещение, 1989. – 352 с.
14. Кулагина И.Ю. Возрастнаяпсихология: Полныйжизненный цикл развитиячеловека [Учебноепособие для студентоввысшихучебных заведений] / И.Ю. Кулагина, В.Н. Колюцкий. – М.: Сфера, 2001. – 464 с.
15. Маклаков А.Г. Психическиепознавательныепроцессы [Хрестоматия]. – СПб.:Питер, 2005. – 215с.
16. Максименко С.Д. Загальна психологія [3 видання] / С.Д.Максименко. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 272 с.
17. Матюхина М.В. Возрастная и педагогическаяпсихология /М.В.Матюхина, Т.С. Михальчик, Н.Ф. Прокина. – М.: Просвещение, 1984. – 256 с.
18. Немов Р.С. Книга 3: Психодиагностика / Р.С.Немов. – М.: Владос, 2001. – 640 с.
19. О.В. Винославської. – К.: ІНКОС, 2005. – 352 с.
20. Пелешко О. Аналіз індивідуальних особливостей пам'яті у дітей молодшого шкільного віку // Humanities&SocialSciences, 2009. – С. 217#218.
21. Потапова Т. Ігри-криптограми.//Палітра педагога. – 2002. - №3. – С.20-21
22. Практикум із загальної психології. Навчальний посібник / Укладачі: Г.М.Дубчак, Н.Г. Рудюк – Рута, 2006. – 360 с.
23. Психологія: навчальний посібник / [О.В. Винославська,О.А. Бреусенко#Кузнєцов, В.Л. Зливков та ін.]; за наук. ред.
24. Розвивальні та корекційні заняття психолога / Упорядник Т.Гончаренко. – 2-ге вид., стереотипне. – К.:Ред. загальнопед. газ, 2005. – 120 с. (Б-ка «Шк. Світу»)

25. Романовська Д.Д. Як зняти емоційне напруження або що таке релаксація? Чернівці, 2001. – 54с.

26. Савчин М. В. Вікова психологія: Навчальний посібник / М.В.Савчин, Л.П. Василенко. – К.: Академвидав, 2005. – 360 с

27. Терлецька Л.Г. Психологія зрілості: практикум. Навчальний посібник.Т35 – К.: Плавник, 2006, 144с. – (серія «Психол. інструментарій»)

28. Туріщева Л.В. Психокорекційні ігри в роботі педагога. – Х.: Вид. група «Основа», 2007. – 160 с

29. Чистякова М. И. Психогимнастика /Под ред. М. И. Буянова.—2-е изд.- М.: Просвещение: ВЛАДОС, 1995. - 160 с:

30. Эльконин Д.Б. Психологияобучениямладшегошкольника /Д.Б.Эльконин. – М.: Знание, 1974. – 64 с.

31. Явоненко М. Розвиток уяви та літературних здібностей молодших школярів.// Початкова школа. – 2003. - №3. – С.16-17

Додаток А

Критерії можливої оцінки

№ з/п	Критерії оцінки	До занять, балів	Після занять, балів
Дослідження уваги:			
1.	Дослідження концентрації уваги	4, 5 ранг	1 – 3 ранг
2.	Діагностика «Кільця Ландольта»	1-3 балів	4-5 балів
Дослідження пам’яті:			
3.	Запам’ятовування цифрових рядів (завдання із тексту Д.Векслера)	0 – 5	6– 12
4.	Методика «Впізнання фігур» (дослідження відтворення та впізнання, варіант 2) ** Примітка: береться до уваги тільки кількість правильно знайдених фігур*	0 – 5*	6 – 9*
5.	Дослідження переважаючого типу запам’ятовування	0 – 5	6 – 9
Дослідження мислення:			
6.	Дослідження процесу узагальнення	≤3 груп	≥4 груп
7.	Методика «Визначення спільних рис» (Вербальний тест)	0 - 7	8 - 12
8.	Методика «Визначення спільних рис» (Невербальний тест)	0 - 7	8 - 12

Додаток С

Визначення спільних рис (Вербальний тест)

Мета: *застосовується для визначення здатності доабстрагування, оперування вербальними поняттями.. У кожному завданні пропонується чотири слова, із яких три об'єднані смисловим зв'язком, а одне – зайве*
Вік обстежуваних -5 - 10 років.
Кількість завдань - 12.
Час виконання - без обмежень.
Обладнання: картки зі словами, бланк.
Правильні відповіді підкреслені.

1. Стіл, ліжко, підлога, шафа.
2. Молоко, вершки, сало, сметана.
3. Черевики, чоботи, шнурки, валянки.
4. Молоток, кліщі, цвях, пилка.
5. Солодкий, гарячий, гіркий, кислий.
6. Береза, сосна, дерево, дуб.
7. Літак, віз, людина, корабель.
8. Василь, Федір, Семен, Петренко.
9. Сантиметр, метр, кілограм, кілометр.
10. Токар, вчитель, лікар, книга.
11. Глибокий, високий, світлий, низький.
12. Годинник, барометр, термометр, аероплан

Особливості проведення тестування

Інструкцію дають на прикладі першого рядочка слів. Дитині кажуть: „Прочитай уважно перший рядочок слів. Три слова з чотирьох між собою чимось подібні, їх можна навіть назвати одним словом, а четверте не підходить, воно зайве. Знайди це зайве слово і поясни свій вибір." В разі надання неправильних виборів, психолог ще раз пояснює і допомагає здійснити правильний вибір.

Якщо дитина справляється із завдання, то в бланку фіксується правильність відповіді (в третій колонці ставиться один бал).

Якщо дитина не справляється із завданням, ото їй дається пояснення: «В першому наборі слів три позначають меблі – стіл, ліжко, шафа. А підлога – це те, на чому меблі стоять. Слово «підлога» меблі не позначає. Отже, слово «підлога» тут зайве». Більше пояснень не дається, а всі неправильні відповіді обов’язково фіксуються в другій колонці бланку.

Особливості оцінювання:зазвичай як правильна оцінюється стандартна відповідь. Однак тест дає змогу звернути увагу на дітей з особливими проявами сприймання світу.

Шкала оцінювання (за Марцинківською Т.Д.)

11 - 12 - підвищений рівень здатності до абстрагування та оперування образними поняттями.

8 - 10 - звичайний рівень розвитку.

5 - 7 — дещо знижений рівень розвитку, потребує корекційної роботи.

0 - 4 - причини зниження рівня розвитку потребують додаткового вивчення і при повторенні результатів на матеріалі інших тесті - консультування з дефектологами та психоневрологами

Інтерпретація.

11 – 12 – підвищений рівень здатності до абстрагування у невербальній формі.

8 – 10 – звичайний рівень розвитку.

5 – 7 – дещо знижений рівень розвитку.

0 – 4 – знижений рівень розвитку

Додаток D

Запам’ятовування цифрових рядів

(*завдання із тесту Д.Векслера)*

У першому класі велике навантаження припадає на пам’ять дитини і передусім на оперативну механічну пам’ять. Саме і її обсяг ми і визначатимо.

Повторення цифр у прямому порядку.

*Інструкція.*Зверніться до дитини: «Я зараз назву ряд цифр. Слухайуважно і, коли я закінчу, повтори їх за мною в тому самому порядку». Цифрипромовляютьсяізшвидкістю одна за секунду. Починайте ізтрицифрового ряду.Якщодитина правильно повторила цей ряд, вона отримує плюс і переходить до запам'ятовуваннянаступного ряду.Якщоізпершоїспроби вона іззавданням не справляється, їйнадається друга спроба. Для цьоговикористовується дубль-ряд (тобто та сама кількість але інших цифр).

Кількістьелементів у ряду	***Основні ряди***	**Дубль-ряди**
3	236	612
4	5 123	6158
5	94617	52 186
6	403 169	796483
7	3495 172	9852 163

Якщодитинапомилилася, повторюючи дубль-ряд, то слідпереходити до другоїчастини — запам'ятовування цифр у зворотному порядку.

Вибір цифр основних і дубль-рядівдовільний, тому за потреби їхможназмінювати.

Основне в тесті, щобдитина точно могла повторитипевнукількість цифр у певному порядку

Повторення цифр у зворотному порядку.

Інструкція. Зверніться до дитини: «Тепер я назвуновіцифри, але на цей раз тимаєшповторитиїх з кінця, тобтоназвати у зворотному порядку. Наприклад, якщо я скажу 9,5, то як треба повторити?» Якщодитиназрозумілаінструкцію і правильно повторила цифри, переходьте до наступного ряду. Якщоні, то можнавдатись до образного підказування. Покладіть перед дитиною ручку і олівець, доторкаючись до предметівназвітьїх – ручка, олівець. Поясніть, щовиперерахувалипредмети у прямому порядку, а зараз видоторкнетесь до предметів у зворотному порядку і запропонуєтедитиніїхназвати.Тількипереконавшись, щодитинарозуміє,щоозначаєперерахувати у зворотному порядку, можнапереходити до тестування. Порядок проведеннятестуваннятакийсамий, як і під час роботи з прямим порядком цифр.

Кількістьелементів у ряду	**Основні ряди**	**Дубль ряди**
2	23	61
3	4 13	615
4	5697	5218
5	81564	79648
6	351974	985216

Оцінювання: Підсумовуєтьсякількістьелементівостанніх правильно названихрядів у прямому і зворотному порядку. Наприклад, якщо у прямому порядку дитина без жоднихпомилок назвала 3-, 4-, 5-елементні ряди (основніабо дубль), а у зворотному 2-, 3-, 4-елементні, то їїпідсумковаоцінка буде 9 (5 + 4). Максимально можлива оцінка – 12 балів.

Інтерпретуваннярезультатів.

Для дітей 7-8-річного віку:

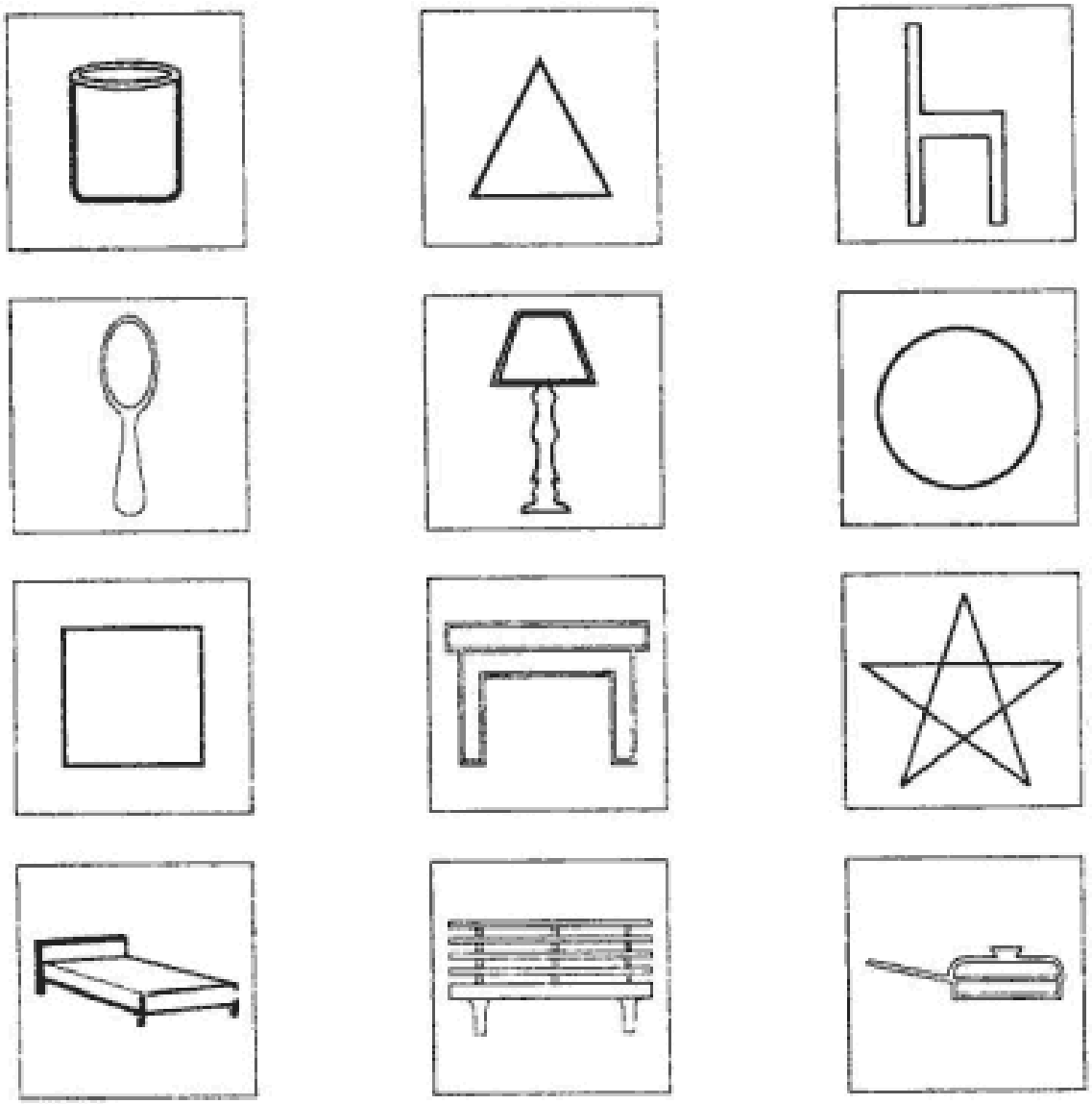
Добрий обсяг механічної пам'яті – 9-12

Задовільний – 7-8 Недостатній –0-6

Додаток

Е

Зображення до вправи «Усвідомлення візуального матеріалу»



Додаток F

Малюнок до вправи «Зоопарк»

Додаток G

Релаксаційні вправи

Мета: опанування прийомів розслаблення із самостійною подачею команд тілу й контролем відчуттів і дихання. Зняття втоми.

№ 1. Вправа на релаксацію «Сонячні ванни»

– Сьогодні ти спробуєш сам давати команди своєму тілу. Тип дихання і відчуття контролюй самостійно. Я називатиму тільки ту частину тіла, до якої потрібно переходити. На роботу з кожною частиною тіла робіть два вдихи-видихи.

1 частина комплексу

– Займи зручну позу і заплющ очі. Дихання розслаблене. Ти на березі озера. Яскраве сонце виходить через хмари й поступово освітлює твоє тіло. Ось воно торкнулося твоїх ніг:

- гомілок,
- стегон,
- нижньої частини тулуба,
- грудної клітки, спини,
- пліч,
- шиї,
- обличчя, усієї голови,
- кистей, передпліч, усіх рук.

2частина комплексу

– Усе твоє тіло освітлене теплими променями сонця. Вимов подумки кілька формул самонавіювання. Якість або вміння, якої ти прагнеш, називай у стверджувальній формі.

3частина комплексу

– Настає фаза активізації. Дихання – на активізації. Сонце поступово ховається за хмари й залишає твоє тіло. Віє свіжий вітерець.

Керівникові групи варто синхронізувати дихання учасника, а потім уважно стежити, щоб частина тіла, яку треба розслабити, називалася в потрібний момент (і не раніше, ніж через два дихальних цикли).

№2. Вправа на релаксацію «Подороож»

Дайте дитині картину або фотографію. Поставте її перед нею на зручній відстані або повісьте на стіну. Скажіть дитині:

«Подивись на цю картину/фотографію. Уяви, що ти подорожуєш всередину неї. Придумай історію, яка може статися з тобою під час подорожі. Відчуй, уяви себе всередині картини, в центрі приємних подій. А тепер розкажи історію своєї подорожі».

№3. Вправа на релаксацію «Велика прогулянка»

Психолог говорить: «Закрий оченята, сідай зручніше. Декілька хвилин використай для того, щоб розслабити своє тіло.

Для початку уяви своє тіло вільний та легким. Дай можливість кожному м'язу розслабитись.

Декілька хвилин прослідкуй за тим, що відчуває твоє тіло. Зосередь увагу на своїх фізичних відчуттях в руках, плечах, спині, голові, животі, ногах, а також всередині грудної клітини та живота.

А тепер поступово переключи увагу на своє дихання. Зосередься на відчуттях, які ти почуваєш, коли повітря проходить через твій ніс до легень.

Слідкуй за своїм диханням. Намагайся зробити його легким та рівним. Але не намагайся контролювати його. Дозволь йому бути легким та природнім.

Кожного разу, коли приходить якась стороння думка, направ її на увагу до свого тіла. Плавно зосередься знову на своїх відчуттях.

Зараз ти повністю розслабилась і поринула у тепле приємне відчуття.

Не рухайся зовсім. Зосередься на тому, як б'ється твоє серце.

Тепер зроби глибокий вдих, затримай повітря на 1-2 секунди і повільно видихай.

Вдихай і видихай повітря, при цьому кожен раз уявляй собі своє тіло.

Спочатку уяви собі своє лице. Уяви, як виглядають твої очі, губи, щічки. Видихай.

Розслаб своє обличчя повільно, щоб не відчувалось напруження в жодному м'язі.

Коли обличчя повність розслаблене можеш переходити до своєї ший, плечей, рук і пальчиків.

Уяви собі як кожна частинка твого тіла стає легкою і розслабленою.

Подумки продовжуй роздивлятися своє тіло: грудь, спину, живіт, ноги, коліна та пальці ніг.

Не поспішай. Отримай задоволення від того, як ти «гуляєш» по своєму тілу.

Коли ти закінчиш «споглядати» свої пальчики ніг, повністю уяви своє тіло яке є розслаблений та думаючим. Занурюйся в почуття повного спокою.

Коли я прорахую до трьох, розплющ очі. Раз, два, три… Тепер ти сповнений сили та енергії!

№4. Вправа на релаксацію «Внутрішній промінь»

Займи зручну позу. Уяви собі, всередині своєї голови у верхній її частині виникає світлий промінь, який повільно і послідовно рухається зверху вниз. Промінь повільно і поступово освітлює обличчя, шию, плечі,руки теплим, рівним і розслабленим світлом. Промінь повільно рухається вниз. У тебе зникає напруження в голові, розслаблюється лоб, опускаються брови, «охолоджуються очі», ослаблюється напруга в кутиках губ, опускаються плечі, вивільняються шия і груди. Внутрішній промінь формує зовнішність спокійної і щасливої дитини, задоволеної собою і своїм життям.

Ця вправа виконується тричі. Закінчується словами: «Я став новою людиною! Я став спокійним, сильним і розумним! Я все буду робити добре!»

№5. Вправа на релаксацію «Руки»

Сядь зручно на стілець, простягни ноги і опусти вниз руки. Уяви собі, що енергія втоми «витікає» з рук на землю. Ось вона витікає з голови, проходить через плечі, протікає по передпліччю, досягає ліктів, опускається до кистей і через кінчики пальців виходить вниз, в землю. Ти дуже чітко фізично відчуваєш приємну тяжкість в руках. Посидь так 1-2 хвилини, а потім легко потряси, остаточно вивільняючись від втоми. Легко встань, трішки пострибай і посміхнися.

№6. Вправа на релаксацію «Веселка»

Сідай зручніше, заплющ очі і протягом 1-2 хвилини уяви собі легку, чарівну веселку, прекрасну гру фарб і себе – у спокійному, приємному, розслабленому стані. Ти відпочиваєш. Поступово тебе заповнює почуття спокою, розслаблення.

Роздивися уважно всі кольори веселки. Які ти бачиш кольори? Зафіксуй кожен з колір. Відчуй, як зміна кольорів (червоний, жовтогарячий, жовтий, зелений, голубий,синій, фіолетовий) приносить задоволення і приємність твоїй душі та тілу. Коли ти відчуєш повний спокій і задоволення, запам’ятай цей стан. Розплющ очі. Розповіси, що ти почуваєш.

№7. Вправа на релаксацію «Настрій»

Дайте дитині кольорові олівці і аркуш паперу.

«Візьми олівці і розслаблено, лівою рукою намалюй будь-що на свій смак: лінії, кольорові плямі, фігури. Поринь у свій внутрішній світ відчуття і хвилювання. Вибери колір і проведи лінії так, як тобі хочеться, відповідно до настрою.

Якщо ти відтворив гарний настрій, то посміхнись!

Якщо ти відтворив сумний настрій, то перегони аркуш на іншу сторону і намалюй гарний настрій. Відчуй задоволення від зміни малюнка і настрою».